

АЗИ, НОМХОН ДАЛАЙН БҮС НУТГИЙН ГЕОПОЛИТИКИЙН ОНЦЛОГ

Б.Цэнгэлхам*

***Abstract:** International relations have become a multipolar system transformed from a bipolarity that existed during the cold war era in the last half of the 20th century. More players in the development are being formed that resulted into a creation of a new mechanism of international relations and cooperation and whose impacts on the international relations have significantly risen. Regional powers are aggressively holding and taking part in the multi-party discussions and are actively running the mechanisms of intergovernmental cooperation.*

***Key words:** Asian Pacific Region, ASEAN, APEC*

XXI зуун гарсаар дэлхий дахинд даяаршил улам бүр тэлж, шинжлэх ухаан, мэдээллийн технологи үсрэнгүй хөгжин, улс төр, эдийн засгийн интеграци өргөжиж, улс хоорондын харилцан хамаарал гүнзгийрч байна. Олон улсын харилцаа өнгөрсөн зууны сүүлийн хагасын “хүйтэн дайн”-ы хоёр туйлт үеийнхээс олон туйлт харилцааны шинэ үед шилжин эрс өөрчлөгдлөө. Хөгжил, хамтын ажиллагааны шинэ томоохон төвүүд тодорч, тэдгээрийн хүрээн дэх харилцаа, хамтын ажиллагааны шинэ механизм бий болж, түүний олон улсын харилцааны ерөнхий үйл явцад үзүүлэх нөлөө өсөх болов.

Өнөө үед бүс нутгийн улс гүрнүүд хооронд олон талт яриа хэлцэл өрнөж, Европын Холбоо, АПЕК (АРЕС), АСЕМ (АСЕМ), АСЕАН (АСЕАН), Их 20 (G20), БРИКС (BRICS) зэрэг засгийн газар хоорондын хамтын ажиллагааны олон талт механизмууд идэвхитэй ажиллаж байна.

Монгол Улсын тухайд, 1994 оны Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд “Монгол Улсын гадаад бодлогын гурав дахь чиглэл бол Азийн бүс нутагт байр сууриа бататгаж, эндхийн улс төр, эдийн засгийн интеграцид оновчтой оролцох явдал мөн... Ази, Номхон далайн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны байгууллага (АПЕК)-д элсэн орохыг зорьно. Бүс нутгийн интеграцид орох нөхцлийг юуны өмнө түүнд хамаарч буй улс орнуудтай хоёр талын харилцааг өргөтгөн хөгжүүлэх замаар бүрдүүлнэ”¹ гэж зааж өгсөн байдаг. Гэвч гадаад бодлогын энэхүү томоохон зорилт амжилттай хэрэгжиж чадалгүй өнөөг хүрэв. Харин цаашид Монгол Улс

* ШУА-ын ОУХХ-ын эрдэм шинжилгээний ажилтан, доктор (Ph.D)

¹ Монгол Улсын гадаад бодлогын хөх ном, Улаанбаатар, 2006, 101-р тал.

энэхүү байгууллагад гишүүнээр элсэх асуудалдаа *хоёр талын* болон *олон талт хэлбэрээр* АПЕК-д чухал байр суурь эзэлдэг АСЕАН-ны гишүүн орнуудтай харилцаа, хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх замаар дам таатай орчинг бий болгох бүрэн боломжтой гэдгийг энэхүү судалгаанд үндэслэн тайлбарлах боломж бүрдэж байна.

Ази, Номхон далайн бүс нутгийн онцлог: Сүүлийн жилүүдэд Ази, Номхон далайн бүс нутгийн улс орнуудын хамтын ажиллагаа түргэн хурдацтай хөгжиж, дэлхийн улс төрийн бодлого, үйл явцад тэдгээрийн үзүүлэх жин нөлөө мэдэгдэхүйц өсөн нэмэгдэх болжээ. Харилцаа, хамтын ажиллагааны механизм ч өргөжин тэлж, шинэ агуулга, хэлбэртэй болж байна. Үүний тодорхой илрэл нь Ази, Номхон далайн бүс нутагт төдийгүй дэлхий дахины олон улсын харилцааны механизмд хүчтэй нөлөөлөх болсон олон улсын улс төр, эдийн засгийн харилцааны томоохон институц болох АСЕАН, АПЕК юм.

АСЕАН, АПЕК бол дэлхийн улс төрийн бодлого, үйл явцын хүрээн дэх хамтын ажиллагааны том төв, бүс нутгийн харилцааны гол суурь тулгуур мөн.

1. Ази, Номхон далайн бүс нутгийн судалгаа

Ази, Номхон далайн бүс нутаг судалгааны объект болох нь, түүний онцлог: Ази, Номхон далайн бүс нутаг гэдэг ухагдахууныг улс төр, олон улсын харилцаа, газар зүйн шинжлэх ухааны онол, аргазүйн талаас нь судалсан болно. Тухайлбал:

1. Ази, Номхон далайн бүс нутгийг олон улсын харилцааны онол, аргазүйн дагуу олон улсын эрх зүйн нутаг дэвсгэр гэж үзэв.
2. Ази, Номхон далайн бүс нутгийг физик газарзүйн шинжлэх ухааны арга зүйн дагуу ангилбал:
 - а. Судалгааны явцад Ази, Номхон далайн бүс нутаг бол олон улсын эрх зүйн нутаг дэвсгэр мөн, иймээс Монгол Улсын олон талт хамтын ажиллагааны бодит орон зай болно гэсэн дүгнэлтэнд хүрлээ;
 - б. Эх газрын тогтолцооны Ази ба Австрали тивийг хамарсан онцлогтой байна.
3. Ази, Номхон далайн бүс нутгийг нийгэм, эдийн засгийн газарзүйн шинжлэх ухааны онол, аргазүйн дагуу ангилбал:
 - а. Соёл иргэншлээр нь олон соёл иргэншлийн нийлбэр, гэхдээ суурин ба нүүдлийн (илүү сайн хадгалагдсан) иргэншлийн, харин хоорондоо төстэй;
 - б. Хүн амын хүчин зүйлээр нь дэлхийн хамгийн олон хүн оршин амьдардаг;
 - в. Үндэстний тархалтаар нь олон үндэстний;
 - г. Шашин шүтлэгээр нь дэлхийн бүх шашин дэлгэрсэн, харин харьцааны хувьд ойролцоо;
 - д. Төрийн тогтолцооны хэлбэрээр нь ардчилсан, цөөнх нь социалист хэв маягтай бүгд найрамдах улсууд;
 - е. Эдийн засаг, түүний зохицуулалтаар нь зах зээлийн, цөөнх нь төвлөрсөн

зохицуулалттай;

- ё. Хил хязгаарын хувьд эх газрын хил улсуудын хилээр, усан хил Номхон далайн эргийн хилээр тогтоогдсон онцлогуудтай байна. Үүнд зүүн, зүүн өмнөд, Азийн орнууд, АНУ, Канад, Чили, Перу улсууд, Ази, Австрали болон Номхон далайн бүх арлууд тус тус хамрагддаг.

Одоогоор Ази, Номхон далайн бүс нутаг гэдэг ухагдахууныг доктор (Ph.D) К.Дэмбэрэл² төв Азийн бүс нутгийг физик газарзүйн талаас нь судалсанаас өөр судалгаа алга байна.

Онолын хувьд Ази, Номхон далайн бүс нутаг бол энэ нутгийн шинэ зах зээлийг эзлэх, улмаар олон улсын тавцанд нөлөөгөө тогтоох (хүчний төвийг тодорхойлогч субъект болох), нөгөө хэсэг нь хөгжингүй орнуудаас өөрийгөө хамгаалах гэсэн хоёр өөр ашиг сонирхлуудын нэгдэл бүхий эдийн засаг-улс төрийн бүлэглэл мөн. Энэ бүс нутаг олон улсын эрх зүйн нутаг дэвсгэр учир Ази, Номхон далайн бүс нутгийн бүсчилсэн хөгжил (*бүс нутгийн интеграци-Б.Ц*) (бүс нутаг судлаач Б.Батжаргал бүс нутгийн бүсшил хэмээн нэрлэсэн) бол даяарчлагдах үйл явцын (*Ази, Номхон далайн нутаг дэвсгэр дэх-Б.Ц*) үргэлжлэл гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл, бүс нутгийн бүсчилсэн хөгжил нь даяарчлалын нэг хэсэг гэж үздэг онолын урсгалын (Regionalism=Globalization буюу R=G томъёололтой) төлөөлөл мөн болно (онолын өөр урсгал нь R>G томъёололтой байдаг) гэж тус тус үзсэн байна.

Дээрх судалгаанаас үзэхэд АСЕАН ба АПЕК нь орон зайн хувьд Ази, Номхон далайн бүсийн эрх зүйн нутаг дэвсгэрийн бүрэлдэхүүн болно.

Геополитикийн болон институцийн онолын үүднээс авч үзвэл Монгол Улс өргөн уудам нутаг, байгалийн сэргээгдэх ба сэргээгдэхгүй баялаг, цөөн хүн ам, Орос, Хятадын дунд оршдог орны хувьд гуравдагч хөршийн хамтын ажиллагаа нэн чухал байна.

Онол, аргазүйн хувьд Ази, Номхон далайн бүс нутаг Монгол Улсын олон улсын харилцаа, улс төрийн бодлогын чухал зангилаа төв, бүс нутаг болж байна. Ийм учраас АПЕК нь Монгол Улсын олон талт хамтын ажиллагааны газар зүйн гадаад орчин бөгөөд улс төр, гадаад харилцаа, эдийн засгийн ашиг сонирхлын бодит орон зай мөн гэсэн дүгнэлтэнд хүрлээ.

Ази, Номхон далайн бүс нутгийн нутаг дэвсгэр: Ази, Номхон далайн бүс нутгийн нутаг дэвсгэр нь олон улсын эрх зүйн нутаг дэвсгэр, мөн Зүүн, Зүүн өмнөд, өмнөд Азийн орнууд болон Номхон далайн арлын орнуудыг, худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаагаар нь Канад, Чили, Мексик, Перу, АНУ, сэдвээс нь шалтгаалж Ази, Австрали болон Номхон далайн бүх арлуудыг хамруулан авч үзэв. Энэ нутагт өргөн утгаар нь хуурай, усан гадаргуу, гүний ба агаарын орон зай, түүнчлэн дэлхийг хүрээлэн буй сансрын орон зай, сар, нарны аймгийн эрхэс гариг болон түүний биетүүдийг хамрууллаа.

² Дэмбэрэл.К., *Төв Азийн геополитик Монгол Улс*, Улаанбаатар, 2005, 16-р тал.

Ази, Номхон далайн бүс нутгийн геозэдийн засаг ба эдийн засгийн интеграци:

Бүс нутгийн эдийн засагт гарсан үндсэн өөрчлөлтүүд дор дурдсан зарим онцлогтой. 1967 онд энэ бүс нутагт АСЕАН байгуулагдсан. Тэр үеэс 1980 он хүртэл бүс нутгийн эдийн засгийн харилцаа үндсэндээ барааны худалдаагаар тодорхойлогдож байв. Олон улсын харилцаа өнгөрсөн зууны сүүлийн хагасын хоёр туйлт үеийнхээс эрс өөрчлөгдлөө.

1980-аад онд дэлхийн даяаршлын үйл явц өмнөх үеэс илүү өргөн хүрээтэй, нарийн төвөгтэй хөгжлийн үе шатанд гарч, олон улсын харилцаанд чухал хандлага³ бий болсон. Эдгээрийн үр дүнд эдийн засгийн харилцаа 1980-аад оноос хойш үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалт, оюуны өмч, хөдөлмөр⁴, бараа, үйлчилгээ, зээл, технологи, ажиллах хүчин зэрэг чиглэлээр өргөжив.

Дэлхийн худалдааны байгууллагаас гадна бүс нутгийн хэмжээний байгууллагууд ч бий болж, түүнд оролцох улс орны тоо нэмэгдэж, зарим улс бүс нутгийн хэд хэдэн байгууллагын гишүүн болж эхлэв.

Бүс нутагт тулгараад байсан томоохон сорилтын нэг нь эдийн засгийн хямралын үеэс өмнөх эдийн засгийн хөгжлийн түвшиндээ хүрэх явдал байлаа. Эдийн засгийн өсөлт гадны хүчин зүйлсийн ачаар дээшлэх боломжтой ч тэр нь урт хугацаанд тогтвортой хадгалагдах боломжгүй байв. 1997 оны Азийн санхүүгийн хямрал нь Азийн орнуудын хувьд өөрийн хүчинд тулгуурлан урт хугацаанд хөгжлийг хангах, бүс нутгийн хэмжээнд өргөн цар хүрээтэй хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх шаардлагатай, тэр нь оролцогч талуудад бүгдэд нь ашигтай⁵ болохыг харуулсан.

XXI зуун гарсаар дэлхий дахинд даяаршил улам бүр тэлж, улмаар тус бүс нутаг, түүний улс үндэстнүүдийг бүхэлд нь хамраад байна. Үүнийг дагаад энэ бүс нутгийн эдийн засгийн интеграци гүнзгийрч, тэр нь Ази, Номхон далайн бүс нутгийн олон талт хамтын ажиллагааны хөгжлийн үндсэн хандлагыг тодорхойлох боллоо.

АСЕАН, АПЕК-ийн гишүүд, эдийн засгийн интеграцийн үйл явцаас Ази, Номхон далайн эдийн засгийн хөгжил шууд хамаарна. Үүний үр дүнд өнөөгийн байдлаар Ази, Номхон далайн эдийн засаг дэлхийн хүн амын 40 хувийг хамарч, ДНБ-ий 55 хувийг үйлдвэрлэж, дэлхийн худалдааны 44 хувийг гүйцэтгэж байна.

2. Бүс нутгийн аюулгүй байдал

Бүс нутгийн аюулгүй байдлын тулгамдсан асуудал: Тус бүс нутагт нийтийн энх тайвныг зөрчихгүй байх, бүсийн улс үндэстний аюулгүй байдалд занал учруулахгүй байх нөхцөл бүрдсэн, бүс нутагт үүсээд байгаа зөрчил, маргаан,

³ *An ninh kinh tế ASEAN và vai trò của Nhật Bản* (АСЕАН-ны эдийн засгийн аюулгүй байдал ба Японы үүрэг роль), Hà Nội, 2001, tr.10.

⁴ *Đổi sách của các nước Đông Á trước việc hình thành các khu vực Mậu dịch tự do từ cuối những năm 1990* (1990 оноос чөлөөтэй худалдааны бүс нутаг бий болохоос Зүүн Азийн орнуудын сэргийлэх аргууд), Hà Nội, 2006, tr.361, 362.

⁵ Санжмятав. Б., *Дэлхийн эдийн засаг*, Улаанбаатар, 2014, 169-р тал.

түүнийг зохицуулах, шинэ голомтууд гарч болзошгүй байдлыг харгалзан судалсан болно.

Солонгосын хойгийн асуудал, БНАСАУ-ын цөмийн зэвсгээр заналхийлэх явдлыг арилгах, Вьетнам-Хятадын газар нутгийн маргааныг шийдвэрлэх зэрэг нь тухайн бүс нутагт аюулгүй байдлын тулгамдсан асуудал болоод байна.

Вьетнам-Хятадын маргаан Ази, Номхон далайн бүс нутгийн геополитикийн тулгамдсан асуудал мөн. Маргааны үр дагавар бүсээс хальж, дэлхийн тогтвортой байдлыг хамгаалах хурцадмал асуудал болон хувирсан.

Ази, Номхон далайн бүс нутагт (зураг 1) санал зөрөлдөөн, маргаан, давхацсан ашиг сонирхол их байна. Бүс нутагт дангаар ноёрхох санаархал байх боломжгүй юм.

Зураг 1: Өмнөд Хятадын тэнгисийн “U” хэлбэрт бүс

Вьетнам-Хятадын газар нутгийн маргаан⁶-ыг сонгон авч судалсан нь *нэгдүгээрт*, Хятад одоогоор газар нутгийн асуудлаар 11 оронтой, мөн хилийн асуудлаар олон орнуудтай маргаантай⁷, *хоёрдугаарт*, энд сонгон авч судалсан газар нутгийн маргаан нь бүс нутаг дахь газар нутгийн маргааны сонгомол жишээ, өөрөөр хэлбэл бүрэн төлөөлөх боломжтой, *гутгаарт*, БНСВУ бол манай судалгааны үндсэн

⁶ Цэнгэлхам.Б., “Вьетнам-Хятадын газар нутгийн маргаан”, *Пакс Монголика сэтгүүл*, 2015, №1, 110-127-р тал.

⁷ *Монгол Улс БНХАУ-тай 4673 км газраар хиллэдэг, хилийн маргаангүй, стратегийн түншлэлийн харилцаатай.*

объект юм. Иймд манай хоёр орон бүс нутагт аюулгүй байдлын нэгдмэл орон зайг тогтооход үйл ажиллагаагаа эрчимжүүлэх, тус тусын хувь нэмрийг оруулах арга замыг судлахад илүүтэй анхаарлаа.

Өмнөд Хятадын тэнгисийн маргаан (*хүснэгт 1-д үзүүлэв*) нь 1974 онд Парасель, 1988 онд Спратлийн бүлэг арлын тулаанаас хойш гарч эхэлсэн гэж үздэг ч үнэндээ саяханаас хурцадмал байдалд ороод байгаа энэхүү маргаан бодит байдал дээр ХХ зууны эхний жилүүдэд анх гарсан байдаг.

Хүснэгт 1: Маргаантай газрын нэрс

<i>Олон улсын нэршил</i>	<i>Вьетнам нэршил</i>	<i>Хятад нэршил</i>
South China Sea (Өмнөд Хятадын тэнгис)	Biển Đfng (Зүүн тэнгис)	Nanhai (Өмнөд тэнгис)
Paracel Islands (Параселын бүлэг арлууд)	Hoang Sa (Алтан элсний бүлэг арлууд)	Xisha (Баруун элсний бүлэг арлууд)
Spratly Islands (Спратлийн бүлэг арлууд)	Trường Sa (Урт элсний бүлэг арлууд)	Nansha (Өмнөд элсний бүлэг арлууд)
Woody Island (Ой модны арал)	Đảo Phở Lvm (Ой модны арал)	Yongxing dao (Аз жаргалын арал)
Itu Aba island (Итү Аба арал)	Đảo Ba Bmnh (Энх тайваны арал)	Taiping dao (Энх тайваны арал)
Nine-dashed line (Есөн зураас шугам)	Đường ludi bt (Үхрийн хэлэн шугам)	Nanhai Jiudianxian (Өмнөд тэнгисийн есөн зураас шугам)

Хэдийгээр маргаантай арлууд байнгын оршин суугчгүй, жижиг ч гэлээ эзэмшиж байгаа улсууд нь цэргийн хүч байрлуулах замаар бүс нутгийн далайн тээврийн гол замуудыг хянах боломжтой ба Ханой “манай эдийн засгийн онцгой бүс” хэмээдэг бол Бээжин “Хятадын нутаг дэвсгэр” гэж үздэг.

Маргааныг эв зүйгээр зохицуулахын тулд бүс нутгийнхан багагүй чармайлт гаргаж, Зүүн тэнгисийн тухай 1992 оны АСЕАН-ны орнуудын тунхаглал, 1997 оны АСЕАН-Хятадын хамтарсан мэдэгдэл, 2005 оны Вьетнам, Хятад, Филиппин гурван улсын газрын тосны компаниудын хайгуул, судалгааны хамтарсан хөтөлбөр гэх мэт хэд хэдэн чухал баримт бичигт гарын үсэг зурсан. Гэвч эдгээрийг хэрэгжүүлэх шатанд Хятадын талын хойрго хандлага, бултаж булзааруулсан байр суурь саад болсоор байна.

Хятад нь Өмнөд Хятадын тэнгис дэх хурцадмал байдлын түвшинг тодорхойлогч гэж хэлж болох талтай. ЗӨА-ийн орнуудтай улс төр, эдийн засгийн харилцаа сайтай, аюулгүй байдлын асуудалд зөөлөн хүчний бодлого баримталдаг байснаа 2007 оноос энэхүү бодлогоосоо илт ухрах болжээ.⁸

⁸ Joshua Kurlantzick, “Avoiding a Tempest in the South China Sea”, Expert brief, Council on Foreign Relations, September 2, 2010, www.cfr.org/china/avoiding-tempest-south-china-sea

Хятад АСЕАН-тай Өмнөд Хятадын тэнгисийн бүсийн дүрмийг баримтлах талаар тохиролцсон хэдий ч уг амлалтаа биелүүлэх хугацааг ямар нэгэн аргаар сунгахыг байнга хичээсээр ирсэн гэж үзэж болох юм. НҮБ-ын Далайн эрх зүйн конвенцид гарын үсэг зурсан ч үүнийхээ хажуугаар ямагт “энэ конвенц үндэстний газар нутгийн бүрэн эрхийн талаарх маргааныг шийдвэрлэх олон улсын хэлэлцээр биш бөгөөд аливаа маргааныг шийдвэрлэхэд энэ конвенцийг иш татах ёсгүй”⁹ гэж үзсэн хэвээр байна.

Вьетнамчууд Хятадын ард түмнийг болон тэдний улс төрийн чиг хандлагыг дэмжиж, зарим цагт үндэсний хувьсгалынхаа төлөө тэдэнтэй эвсэн тулалдаж ирсэн. Вьетнамын ард түмэн Хятадын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, газар нутагт халддаггүй, дотоод асуудалд нь хөндлөнгөөс оролцдоггүй. Үүссэн аливаа асуудлыг ямагт хоёр талын яриа хэлэлцээрийн замаар шийдэхийг хичээдэг.¹⁰

Вьетнам-Хятадын харилцаа нь энх тайвнаар зэрэгцэн орших таван зарчимд тулгуурладаг. Өнөөг хүртэл хоёр тал Өмнөд Хятадын тэнгисийн маргааны асуудлаар харилцан нэгнийхээ байр суурийг сайтар ойлголцох зорилгоор 11 удаагийн яриа хэлэлцээрийг зохион байгуулсан хэдий ч тодорхой үр дүнд хүрээгүй байна.

Хоёр талын яриа хэлэлцээ нь маргааныг шийдвэрлэх цорын ганц үр дүнтэй арга гэж үзэж байна. Вьетнам, Хятад хоёр маргаантай асуудлуудаа хэр амжилттай шийдэж чадахаас тэдний ирээдүйн харилцаа тодорхойлогдоно. Хоёр талт хамтын ажиллагааг бүх салбарт хөгжүүлж, эдийн засгийн харилцааг өргөжүүлж байгаа нь хоёр орны харилцааг илүү тогтвортой болгох нэг суурь болж байна. Хоёр талт харилцааны урт хугацааны тогтвортой байдлын төлөвт эерэг нөлөө үзүүлэх нэг хүчин зүйл нь газар нутгийн маргааныг зохицуулахад ахиц гаргах юм. Хоёр орон харилцаагаа өргөжүүлэхэд хохирол учруулахгүйн тулд Өмнөд Хятадын тэнгис дэх маргааныг зөв замаар шийдвэрлэх ёстой.

Үүсээд байгаа асуудалд Вьетнамын тал хүлээцтэй хандаж, дипломат арга барилаар шийдвэрлэхийг, харин Хятадын зүгээс дипломат арга барилаар биш, Вьетнам болон бусад улсуудад цэрэг, эдийн засгийн хүчийг ашиглан дарамт үзүүлэх замаар шийдвэрлэхийг оролдож байгаа нь учир дутагдалтай юм.

Дипломат ажиллагаа нь маргааныг шийдвэрлэх гол арга зам учраас маргаантай улс орнууд өөрсдийн байр суурь, ашиг сонирхлоо ухамсарлан, хэлэлцэн тохиролцож, дарамт шахалтыг арилгах арга зам олж, цаашид ирээдүйд харилцан ашигтай байх тогтвортой байдал руу анхаарлаа хандуулах хэрэгтэй. Энэ нь бүс нутагт амар амгалан байдал бий болоход тустай.

Судалгаанаас үндэслэн дүгнэхэд:

Ази, Номхон далайн (гео) эдийн засаг АСЕАН, АПЕК-ын гишүүдийн эдийн

⁹ Brice M. Clagat, The opposition claims of Vietnam and China in the underground beach area from the dragon and in the South China Sea, National Political Publishing House, Hanoi, 1996.

¹⁰ БНСВУ-ын Гадаад хэргийн яамны албан ёсны цахим хуудас, www.mofa.gov.vn

засгийн интеграцлал, бусад орны хамтын ажиллагааны үр дүн юм.

Ази, Номхон далайн бүс нутаг дэлхийн эдийн засгийн гол төв болоод зогсохгүй эдийн засгийн том интеграци болох АПЕК энэ бүсэд харьяалагддаг нь туйлын ач холбогдолтой бөгөөд далайн болон хуурай газрын тээвэрлэлт, эдийн засгийн интеграцид нэгдэх гэсэн улс орнуудын ашиг сонирхлын давхацлын цэг болохын хувьд олон улсын харилцаанд чухал байр суурь эзэлсээр байна.

Вьетнам-Хятадын маргаан Ази, Номхон далайн бүс нутгийн геополитикийн тулгамдсан асуудал мөн. Дипломат ажиллагаа нь маргааныг шийдвэрлэх гол арга зам учраас маргаантай улс орнууд өөрсдийн байр суурь, ашиг сонирхлоо ухамсарлан, хэлэлцэн тохиролцож, дарамт шахалтыг арилгах арга зам олж, цаашид ирээдүйд харилцан ашигтай байх тогтвортой байдал руу анхаарлаа хандуулах хэрэгтэй. Энэ нь бүс нутагт амар амгалан байдал бий болоход тустай.

НОМ ЗҮЙ

1. *Монгол Улсын гадаад бодлогын хөх ном*, Улаанбаатар, 2006,
2. Дэмбэрэл.К., *Төв Азийн геополитик Монгол Улс*, Улаанбаатар, 2005,
3. *An ninh kinh tế ASEAN và vai trò của Nhật Bản* (АСЕАН-ны эдийн засгийн юулгүй байдал ба Японы үүрэг роль), Hà Nội, 2001,
4. *Đổi sách của các nước Đông Á trước việc hình thành các khu vực Mậu dịch tự do từ cuối những năm 1990* (1990 оноос чөлөөтэй худалдааны бүс нутаг бий болохоос Зүүн Азийн орнуудын сэргийлэх аргууд), Hà Nội, 2006,
5. Санжмятав. Б., *Дэлхийн эдийн засаг*, Улаанбаатар, 2014,
6. Цэнгэллхам.Б., “Вьетнам-Хятадын газар нутгийн маргаан”, *Пакс Монголика этгүүл*, 2015, №1,
7. Joshua Kurlantzick, “Avoiding a Tempest in the South China Sea”, Expert brief, Council on Foreign Relations, September 2, 2010, www.cfr.org/china/avoiding-tempest-south-china-sea
8. Brice M.Claget, *The opposition claims of Vietnam and China in the underground beach area from the dragon and in the South China Sea*, National Political Publishing House, Hanoi, 1996,
9. *БНСВУ-ын Гадаад хэргийн яамны албан ёсны цахим хуудас*, www.mofa.gov.vn